

شناسایی اهداف مرتبط با کتابخانه‌های عمومی در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران

محمد حسن زاده^{۱*}، سمیه جعفری باقی آبادی^۲

مطالعات دانش‌شناسی

سال سوم، شماره ۱۲، پاییز ۹۶، ص ۲۷ تا ۴۸

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۴/۰۸

تاریخ پذیرش: ۹۶/۰۷/۱۵

چکیده

هدف از پژوهش حاضر شناسایی اهداف مرتبط با کتابخانه عمومی در سند چشم‌انداز و برنامه‌های پنجم و ششم توسعه، سند اقتصاد مقاومتی کشور، سند نقشه جامع علمی کشور، سند نقشه مهندسی فرهنگی کشور و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بود. این پژوهش از نوع توصیفی به روش اسنادی و تحلیل محتوای قیاسی بر اساس ۱۲ رسالت کتابخانه عمومی از منظر ایفلا در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران مانند سند چشم‌انداز، برنامه‌های پنجم و ششم توسعه، سند اقتصاد مقاومتی، سند نقشه جامع علمی کشور، سند نقشه مهندسی فرهنگی کشور و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش انجام شده است. بررسی اسناد از یک سو نشان داد که در برخی از بندهای مرتبط با اهداف و رسالت کتابخانه عمومی، به طور مستقیم به کتابخانه‌های عمومی اشاره نشده این در حالی است که در حال حاضر برخی از آن بندها توسط کتابخانه‌های عمومی پیگیری و اجرا می‌شوند. از سوی دیگر با توجه به رسالت کتابخانه عمومی، می‌توان در اسناد بالادستی بندهایی را در ارتباط با اهداف و مأموریت‌های کتابخانه عمومی شناسایی کرده و اقدامات لازم در جهت عملیاتی شدن آن بندها توسط کتابخانه‌های عمومی طراحی و اجرا شود. پژوهش حاضر می‌تواند تصویری روشن از اهداف کلان فرهنگی، آموزشی و اطلاع‌رسانی کشور مرتبط با کتابخانه‌های عمومی ارائه کند و ضمن آنکه جایگاه این کتابخانه‌ها را در اسناد بالادستی مشخص می‌نماید، در صدد شناسایی و تعریف نقش‌های جدید برای کتابخانه‌های عمومی در تحقق اهداف متنوع فرهنگی، آموزشی و اطلاع‌رسانی کشور است.

واژگان کلیدی: اهداف کتابخانه (های) عمومی، برنامه پنجم و ششم توسعه، رسالت کتابخانه عمومی، سند اقتصاد مقاومتی سند چشم‌انداز، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، سند نقشه جامع علمی کشور، سند نقشه مهندسی فرهنگی کشور، کتابخانه (های) عمومی،

۱. * دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تربیت مدرس hasanzadeh@modares.ac.ir

۲. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تربیت مدرس jafari.somayyeh@gmail.com

مقدمه

امروزه یکی از ارکان اساسی تحقیقات را اطلاعات بهنگام و معتبر تشکیل می‌دهد؛ جریان اطلاعات مهم‌ترین حلقه اتصال علم و فناوری است. شاید به همین دلیل نیز بر دنیای نوین، صاحبان اطلاعات حکمرانی می‌کنند. به بیان دیگر اطلاعات قدرت است و ضروری است که در خدمت تمام افراد جامعه قرار گیرد و کتابخانه عمومی است که می‌تواند دسترسی به اطلاعات و دانش را برای تمامی افراد جامعه بدون هیچ محدودیتی فراهم نماید (محمد بیگی، ۱۳۸۷). کتابخانه‌های عمومی به‌عنوان نهادی فرهنگی در عرصه و فضای عمومی جامعه ایفای نقش می‌نمایند و به‌عنوان سازوکاری حیاتی در فرآیند توسعه فرهنگی و اجتماعی جامعه شناخته شده‌اند، به طوری که از آن به منزله قلب جامعه و دانشگاه مردم تعبیر می‌شود. در بیانیه یونسکو نیز از کتابخانه‌های عمومی به‌عنوان بزرگراهی برای رشد فرهنگی افراد و گروه‌های اجتماعی نام برده شده است. کتابخانه عمومی این فرصت را برای همه افراد جامعه فراهم می‌کند که به شکلی فعال در امور فرهنگی و اجتماعی جامعه خود دخالت داشته و در فرایندهای فرهنگی جامعه نقش مؤثری ایفا کنند (امیدی فر و خمسه، ۱۳۸۷)؛ بنابراین کتابخانه‌های عمومی با توجه به اهداف و رسالت‌هایی که برای آن‌ها معین شده است، می‌توانند نقش عمده‌ای در تحقق اهداف فرهنگی دولت‌ها ایفا کنند (مکتبی فرد، ۱۳۸۰).

از آنجایی که مراجعان این کتابخانه‌ها را گروه‌های مختلف اجتماعی، در سنین و مکان‌های مختلف با افکار و عقاید ناهمگن تشکیل می‌دهند طبیعی است که کتابخانه‌های عمومی با نیازهای متعددی روبرو هستند و در مقایسه با سایر انواع کتابخانه‌ها اهداف و وظایف گسترده‌تری دارند، بطوریکه عرصه‌های گوناگون اجتماعی، اطلاع‌رسانی، آموزش و یادگیری مادام‌العمر، فرهنگ و تفریح و سرگرمی و ... را در برمی‌گیرند. به عبارت دیگر مهم‌ترین نهادی که در هر کشور موظف است به نیازهای فرهنگی و اطلاعاتی همه اقشار جامعه بدون در نظر گرفتن سن، جنس، مذهب، شغل، میزان تحصیلات و دیگر خصوصیات و توانایی‌های فردی پاسخ دهد کتابخانه عمومی است. از این دیدگاه ضروری است که در تعیین هدف‌ها و خط‌مشی‌ها و برنامه‌ریزی برای رسیدن به آن‌ها دقیق‌تر اندیشیده و عمل کنند

(دیانی، ۱۳۸۴). از سویی دیگر در محدوده نظام اطلاع‌رسانی، هر کارکرد باید دارای هدف‌های از پیش تعیین شده باشد که به منزله مقاصد عمل می‌کند و عملکرد واقعی با استفاده از آن‌ها مورد سنجش قرار می‌گیرد (جعفری، ۱۳۸۹). در واقع منظور از ارزشیابی، تعیین میزان موفقیت نظام در رسیدن به هدف‌هایش است (لی پائو، ۱۳۷۸)؛ بنابراین انتظار می‌رود در اسناد و برنامه‌ریزی‌های کلان و ملی، کتابخانه‌های عمومی به منزله یکی از پیش‌نیازهای اساسی توسعه فرهنگی جامعه، دارای اهداف و برنامه‌هایی از پیش تعیین شده باشند چرا که اهداف و مأموریت‌ها، آنچه را که از کتابخانه‌های عمومی انتظار انجام آن‌ها می‌رود مدون می‌کند.

در حال حاضر در کشور، کتابخانه‌های عمومی از سال ۱۳۸۳ به صورت سازمانی مستقل زیر نظر نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور فعالیت می‌کنند و ارکان آن شامل هیأت امنا، انجمن و دبیرخانه‌ها است (قانون تأسیس و نحوه اداره کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۸۴). از سوی دیگر شهرداری‌ها نیز خود اقدام به تأسیس و راه‌اندازی کتابخانه‌های عمومی در شهرهای مختلف نموده‌اند؛ بنابراین شاهد مدیریت چندگانه‌ی کتابخانه‌های عمومی در کشور هستیم. در پژوهش‌ها و ارزیابی‌هایی که از این کتابخانه‌ها صورت گرفته، مشکلات و کاستی‌هایی در زمینه‌های گوناگون از قبیل مدیریت کتابخانه‌ها، منابع و خدمات، نیروی انسانی، امکانات و تجهیزات، ساختمان و فضا، قوانین و مقررات، شیوه‌های جذب کاربران، رضایت متوسط و حتی کم کاربران و ... گزارش شده است. هرچند که در برخی از پژوهش‌های صورت گرفته در سال‌های اخیر که به ارزیابی وضعیت این کتابخانه‌ها از جنبه‌های گوناگون پرداخته شده، یافته‌ها نشان داده این کتابخانه‌ها نسبت به گذشته در رسیدن به اهداف خود عملکرد بهتری داشته‌اند (جعفری، ۱۳۸۹)، اما بسیاری از متخصصان ریشه بسیاری از مشکلات را در قوانین و مصوبات، اسناد و برنامه‌های کلان کشور می‌دانند بطوریکه با توجه به اهمیت و رسالت این کتابخانه‌ها، چنانکه باید به اهداف، وظایف و نقش کتابخانه‌های عمومی به طور مستقیم پرداخته نشده است. یافته‌های پژوهش مکتبی فرد (۱۳۸۰) نیز نشان می‌دهد که در مجموع قوانین برنامه‌های اول تا سوم توسعه و متون مرتبط با این قوانین، بیش از پنجاه بند وجود دارد که به شکل مستقیم و غیرمستقیم از طریق کتابخانه‌های عمومی قابل

تحقق است و این در صورتی است که در بیشتر بندها به کتابخانه عمومی اشاره مستقیم نشده است.

شاید اگر حضور مستقیم کتابخانه‌های عمومی و اهداف و جایگاه آن‌ها در اسناد و قوانین، پررنگ‌تر از گذشته باشد افراد و سازمان‌های مسئول، حمایت و تلاش بیشتری در جهت تحقق اهداف این کتابخانه‌ها و رفع مشکلات آن‌ها کنند.

بنابراین لازم است که اهداف و مأموریت‌های کتابخانه‌های عمومی، همسو با تغییرات جامعه تعریف و شناسایی گردند. واضح است که اهداف و کارکردهای کتابخانه عمومی توسط سازمان‌های بین‌المللی معتبر مانند ایفلا و یونسکو تدوین و منتشر شده‌اند، اما همان‌طور که در بالا نیز اشاره گردید میزان و چگونگی تحقق این اهداف در هر جامعه‌ای تا حد زیادی بستگی به دیدگاه مسئولان آن جامعه نسبت به نقش و رسالت کتابخانه‌های عمومی و همچنین جایگاه آن در قوانین و مصوبات جامعه موردنظر دارد. لذا پژوهش حاضر در صدد است تا اهداف و مأموریت‌های مرتبط با کتابخانه عمومی را بر اساس ۱۲ رسالت کتابخانه عمومی از منظر ایفلا در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران شناسایی کند. بدیهی است که در راستای انجام این پژوهش، جایگاه کتابخانه عمومی نیز در اسناد موردبررسی مشخص می‌گردد.

از آنجایی که سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ از جمله مصوبات مهم مجمع تشخیص مصلحت نظام و سرلوحه تدوین تمام برنامه‌های توسعه‌ای در نظر گرفته می‌شود و همچنین از سوی دیگر برنامه‌های توسعه در تحقق اهداف سند چشم‌انداز نقش کلیدی دارند و به‌عنوان حلقه واسطه برنامه‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت توسعه محسوب می‌شوند، لذا در پژوهش حاضر سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ و برنامه‌های ۵ ساله پنجم و ششم توسعه بررسی و تحلیل می‌شوند. همچنین در راستای هدف پژوهش و مرور اسناد، قوانین مصوبات ملی جمهوری اسلامی مشخص گردید در برخی از آن‌ها مانند سند اقتصاد مقاومتی، سند نقشه جامع علمی کشور، سند نقشه مهندسی فرهنگی کشور و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش از کتابخانه عمومی مستقیماً نام برده شده است. لذا این پژوهش به بررسی و تحلیل اسناد فوق نیز پرداخته است.

بنابراین پژوهش حاضر در صدد است تا ضمن ارائه تصویری روشن از اهداف و مأموریت‌های مرتبط با کتابخانه عمومی در اسناد فوق، جایگاه و نقش کتابخانه عمومی را در اسناد مذکور معلوم نماید.

هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی اهداف و مأموریت‌های مرتبط با کتابخانه عمومی در سند چشم‌انداز و برنامه‌های توسعه پنجم و ششم جمهوری اسلامی ایران، سند اقتصاد مقاومتی، سند نقشه جامع علمی کشور، سند نقشه مهندسی فرهنگی کشور و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در قالب پاسخگویی به پرسش‌های زیر است:

۱. اهداف و مأموریت‌های مرتبط با کتابخانه عمومی در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران چگونه تعریف شده‌اند؟

۲. در سند چشم‌انداز، برنامه‌های پنجم و ششم توسعه، سند اقتصاد مقاومتی، سند نقشه جامعه علمی کشور، سند نقشه مهندسی فرهنگی کشور و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش چه جایگاهی برای کتابخانه عمومی در نظر گرفته شده است؟

روش

این پژوهش از نوع توصیفی به روش اسنادی و تحلیل محتوای کیفی انجام شده است. در تحلیل محتوای کیفی، متن به شیوه‌ای قاعده‌مند و گام‌به‌گام به واحدهای تحلیلی تقسیم می‌شود و با دنبال کردن مسئله پژوهش مقوله‌ها بر اساس جنبه‌های نظری ویژه تکوین می‌یابند (حریری، ۱۳۸۵). مسیر حرکت در تحلیل محتوای کیفی عمدتاً از متن به سمت بیرون کشیدن مقولات و ایجاد مدل‌ها و نقشه‌های مفهومی است.

تحلیل محتوای مبتنی بر قیاس که برخی آن را تحلیل محتوای هدایت‌شده هم نامیده‌اند زمانی ضرورت می‌یابد که پیرامون موضوع تحقیق دیدگاه‌های نظری گوناگونی وجود دارد و هدف از انجام تحقیق، آزمون نظریه‌های پیشین و یا بسط آن‌ها در یک زمینه متفاوت است. نظریه‌ها و ادبیات موجود در یک زمینه می‌تواند به پیش‌بینی متغیرها و روابط میان آن‌ها کمک کند. از این رو می‌توان فرایند مطالعه را به شکلی ساخت یافته‌تر و با بهره‌گیری از این دیدگاه‌های پیشینی هدایت کرد. دیدگاه‌های موجود به ما کمک می‌کند که به تعریف

عملیاتی مفاهیم موردنظر دست پیدا کنیم. این تعریف عملیاتی، مقولات اصلی موردنظر پژوهش را فراهم می‌آورد (تبریزی، ۱۳۹۳). پژوهش حاضر نیز اهداف مرتبط با کتابخانه عمومی در اسناد بالادستی را با استفاده از تکنیک تحلیل محتوای قیاسی بررسی نموده است. در این پژوهش، تحلیل محتوای اسناد در قالب مراحل زیر انجام گرفت؛ ابتدا با توجه به رسالت کتابخانه عمومی از منظر ایفلا مقولات اصلی در رابطه با اهداف و مأموریت کتابخانه‌های عمومی شکل گرفتند. سپس اسناد موردنظر مورد مطالعه و تحلیل دقیق قرار گرفت و اهداف و مأموریت‌های مرتبط با کتابخانه عمومی شناسایی گردید؛ در مرحله سوم هر یک از گزاره‌های استخراج شده از اسناد برای قرار گرفتن در هر یک از مقوله‌های اصلی نشانه‌گذاری شد. در مرحله آخر هم داده‌ها پردازش و نتایج تفسیر شدند.

با تحقیق، بررسی و جستجو پیرامون میزان اهمیت اسناد بالادستی، جامعه مورد مطالعه در این پژوهش سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴، برنامه‌های پنجم و ششم توسعه، سند اقتصاد مقاومتی، سند نقشه جامع علمی کشور، سند نقشه مهندسی فرهنگی کشور و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است.

رسالت کتابخانه عمومی. بر اساس رهنمودهای ایفلا، کتابخانه عمومی، سازمانی است که از طریق حکومت محلی، منطقه‌ای یا ملی از طریق سایر سازمان‌های اجتماعی تأسیس و پشتیبانی مالی می‌شود. کتابخانه عمومی، دانش، اطلاعات و آثار فکری و هنری را با استفاده از یک رشته منابع و خدمات تهیه می‌کند و به صورتی برابر و یکسان صرف نظر از نژاد، ملیت، سن، جنسیت، مذهب، زبان، وضع اقتصادی، وضعیت شغلی، سطح تحصیلی و سواد در دسترس مردم قرار می‌دهد (ایفلا، ۲۰۱۰).

طبق تعریف انجمن کتابخانه‌های عمومی آمریکا، کتابخانه‌های عمومی مکان‌هایی برای آموزش و خودیابوری و ارائه فرصت برای همه افراد از سنین و پیشینه‌های مختلف توصیف شده است که بسترهای لازم را برای همه افراد جهت یادگیری، ارتقای مداوم توانمندی‌ها فراهم می‌کنند. خدماتی مانند یادگیری زبان، انجام تکالیف، برنامه‌های بعد از مدرسه برای کودکان، مرکز اطلاعات مشاغل، کمک به تازه مهاجرها، برنامه‌های سوادآموزی و خدمات بسیار زیاد دیگر از جمله مواردی است که کتابخانه‌ها می‌توانند برای پاسخگویی به نیاز

اطلاعاتی جامعه پیرامونی خود ارائه کنند. کتابخانه‌های عمومی برای برخی کودکان و والدین آن‌ها تنها جایی به شمار می‌رود که با مراجعه به آنجا می‌توانند با رایانه کار کنند و در آنجا نه تنها با منابع بلکه با افراد دیگر ارتباط برقرار کنند. کتابخانه‌های عمومی اگر جایگاه واقعی خود را بیابند، جامعه مخاطب آن‌ها از حیث تاریخی و اجتماعی در مکانی از بلوغ و قدرت‌گزینش قرار می‌گیرد که به‌عنوان پشتیبان امر تحقیقات در کشور و ضمانتی مطمئن برای سلامت جامعه باشد و شبیه قلب نیرومندی عمل می‌کند که خون حیات‌بخش آموختن و یادگیری را به تمام پیکره اجتماع می‌رساند (احمدی، ۱۳۸۷).

در ادامه به ۱۲ رسالت کتابخانه عمومی از منظر ایفلا اشاره خواهیم داشت؛ شناخت این رسالت‌ها، ما را در تحلیل قوانین و اسناد موردنظر جهت درک و شناسایی جایگاه و اهداف این کتابخانه‌ها یاری خواهد داد:

۱. ایجاد و تقویت عادت‌های خواندن از کودکی؛
۲. پشتیبانی از آموزش فردی و خودآموزی و نیز تمامی سطوح آموزش رسمی؛
۳. ایجاد فرصت‌های رشد سازنده فردی؛
۴. برانگیختن تخیل و خلاقیت کودکان و نوجوانان؛
۵. ترویج آگاهی از میراث فرهنگی، هنردوستی و دستاورهای علمی و نوآوری‌ها؛
۶. فراهم کردن زمینه تجلی تمامی هنرهای نمایشی؛
۷. حمایت از گفتگوی بین فرهنگی و تنوع فرهنگی؛
۸. پشتیبانی از فرهنگ شفاهی؛
۹. تضمین دسترسی تمام شهروندان به تمام انواع اطلاعات مرتبط با اجتماعاتشان؛
۱۰. فراهم کردن خدمات اطلاع‌رسانی کافی به سازمان‌ها و تشکیلات اقتصادی و ذینفعانشان؛
۱۱. تسهیل آموزش مهارت‌های سواد رایانه‌ای و اطلاعاتی؛
۱۲. پشتیبانی و مشارکت در فعالیت‌ها و برنامه‌های سوادآموزی تمام گروه‌های سنی و پایه‌گذاری چنین فعالیت‌هایی در صورت لزوم (ایفلا، ۲۰۱۰).

یافته‌ها

با توجه به رسالت کتابخانه‌های عمومی از منظر ایفلا که در بالا به آن اشاره شد می‌توان اهداف این کتابخانه‌ها را در قالب حوزه‌ها و مقوله‌های اصلی فرهنگی، اطلاع‌رسانی، آموزش و سوادآموزی در نظر گرفت. برای پاسخ به سؤالات پژوهش، اهداف مرتبط با کتابخانه عمومی در اسناد بالادستی با استفاده از تکنیک تحلیل محتوای قیاسی و با در نظر داشتن مقوله‌های اصلی فرهنگی، اطلاع‌رسانی، آموزش و سوادآموزی و در قالب مقوله‌های فرعی بر اساس ۱۲ رسالت کتابخانه عمومی از منظر ایفلا استخراج گردید. لازم به توضیح است که گزاره‌هایی که از متن اسناد استخراج شده‌اند، هر یک به نحوی با یک یا چند جنبه از اهداف و رسالت کتابخانه عمومی مرتبط می‌باشند.

اهداف مرتبط با کتابخانه عمومی در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی

با توجه به کلی و کیفی بودن سند چشم‌انداز، طبعاً در متن سند، از نهاد یا سازمان خاصی نام برده نشده است. لذا برای تحلیل جایگاه و اهمیت نهادی مانند کتابخانه‌های عمومی نمی‌توان مستقیماً به جستجوی واژه مذکور پرداخت، بلکه لازم است این اسناد در سطحی عمیق و کیفی مورد تحلیل قرار گیرند. با مقوله‌بندی حوزه فعالیت‌ها و اهداف و رسالت کتابخانه‌های عمومی و یافتن مصادیق آن‌ها به‌طور غیرمستقیم می‌توان به جایگاه کتابخانه عمومی در این سند، پی برد. پس از مطالعه و تحلیل محتوای سند چشم‌انداز، اهداف مرتبط با کتابخانه عمومی را (در سه مقوله اصلی آموزش و سوادآموزی، فرهنگی و اطلاع‌رسانی) شناسایی کرده که نتیجه آن در جدول ۱ قابل مشاهده است. با توجه به محدود بودن متن سند چشم‌انداز، مصادیق هر مقوله نیز عیناً در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. اهداف مرتبط با کتابخانه عمومی در سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور

مقوله اصلی	مقوله فرعی (رسالت کتابخانه عمومی)	مصادیق
آموزش و سوادآموزی	پشتیبانی از آموزش فردی و خودآموزی و نیز تمامی سطوح آموزش رسمی	دست‌یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه‌ی آسیای جنوب غربی ...

شناسایی اهداف مرتبط با کتابخانه‌های عمومی در اسناد بالادستی ...

مقاله اصلی	مقاله فرعی (رسالت کتابخانه عمومی)	مصادیق
		برخوردار از دانش پیشرفته
	تسهیل آموزش مهارت‌های سواد رایانه‌ای و اطلاعاتی	برخوردار از دانش پیشرفته ... با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم توانا در تولید علم و فناوری
	پشتیبانی و مشارکت در فعالیت‌ها و برنامه‌های سوادآموزی تمام گروه‌های سنی و پایه‌گذاری چنین فعالیت‌هایی در صورت لزوم	دست‌یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه‌ی آسیای جنوب غربی ... برخوردار از دانش پیشرفته
	ایجاد و تقویت عادت‌های خواندن از کودکی	-
	ایجاد فرصت‌های رشد‌سازنده فردی	برخوردار از فرصت‌های برابر دور از فقر، فساد و تبعیض با تأکید بر عدالت اجتماعی و حفظ حقوق و کرامت انسان‌ها
فرهنگی	برانگیختن تخیل و خلاقیت کودکان و نوجوانان	نواندیشی و پویایی فکری و اجتماعی
	ترویج آگاهی از میراث فرهنگی، هنردوستی و دستاوردهای علمی و نوآوری‌ها	توسعه‌یافته، متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی خود
	فراهم کردن زمینه تجلی تمامی هنرهای نمایشی	-
	حمایت از گفتگوی بین‌فرهنگی و تنوع فرهنگی	دارای تعامل‌سازنده و مؤثر با جهان برخوردار از روحیه تعاون و سازگاری اجتماعی
	پشتیبانی از فرهنگ شفاهی	-

گزاره‌های بالا که از متن سند چشم‌انداز استخراج شده‌اند، هر یک به نحوی با یک یا چند جنبه از اهداف و رسالت کتابخانه عمومی مرتبط می‌باشند بطوریکه در حدود ۲۵ درصد از کل متن سند چشم‌انداز بر موضوعات و مقولاتی تأکید شده که مستقیم یا غیرمستقیم، جزء کارکردها، اهداف و رسالت کتابخانه عمومی می‌باشند.

اهداف مرتبط با کتابخانه عمومی در برنامه پنجم و ششم توسعه

در جدول زیر، سه مقوله اصلی مرتبط با اهداف و مأموریت‌های کتابخانه عمومی در قوانین برنامه پنجم و ششم توسعه به همراه رسالت کتابخانه عمومی (مقوله‌های فرعی) و فراوانی آن‌ها به تفکیک هر برنامه، قابل مشاهده و مقایسه است.

جدول ۲. اهداف مرتبط با کتابخانه عمومی در برنامه پنجم و ششم توسعه

مقوله اصلی	مقوله فرعی (رسالت کتابخانه عمومی)	فراوانی		
		برنامه پنجم	برنامه ششم	مجموع فراوانی
آموزش و سوادآموزی	پشتیبانی از آموزش فردی و خودآموزی و نیز تمامی سطوح آموزش رسمی	۹	۳	۱۲
	تسهیل آموزش مهارت‌های سواد رایانه‌ای و اطلاعاتی	۹	۴	۱۳
	پشتیبانی و مشارکت در فعالیت‌ها و برنامه‌های سوادآموزی تمام گروه‌های سنی و پایه‌گذاری چنین فعالیت‌هایی در صورت لزوم	۶	۰	۶
	مجموع	۲۴	۷	۳۱
اطلاع‌رسانی	تضمین دسترسی تمام شهروندان به تمام انواع اطلاعات مرتبط با اجتماعاتشان	۳	۳	۶
	فراهم کردن خدمات اطلاع‌رسانی کافی به سازمان‌ها و تشکیلات اقتصادی و ذینفعانشان	۱	۰	۱
	مجموع	۴	۳	۷
	ایجاد و تقویت عادت‌های خواندن از کودکی	۱	۳	۴
فرهنگی	ایجاد فرصت‌های رشد سازنده فردی	۶	۳	۹
	برانگیختن تخیل و خلاقیت کودکان و نوجوانان	۰	۰	۰
	ترویج آگاهی از میراث فرهنگی، هنردوستی و دستاوردهای علمی و نوآوری‌ها	۰	۰	۰
	فراهم کردن زمینه تجلی تمامی هنرهای نمایشی	۴	۱۲	۱۶
	حمایت از گفتگوی بین فرهنگی و تنوع فرهنگی	۰	۰	۰
	پشتیبانی از فرهنگ شفاهی	۰	۰	۰
مجموع	۱۱	۱۸	۲۹	
مجموع کل	۳۹	۲۸	۶۷	

همان‌گونه که جدول ۲ نشان می‌دهد در قوانین برنامه پنجم و ششم توسعه در مجموع ۶۷ مورد به اهداف و مأموریت‌هایی که مرتبط با رسالت کتابخانه عمومی است، پرداخته شده است؛ اما لازم به توضیح است که این اهداف و مأموریت‌های شناسایی شده، حوزه‌های مشترک و مرتبط با فعالیت کتابخانه‌های عمومی و سایر نهادها و سازمان‌ها می‌باشند و تنها

در یک مورد اشاره مستقیم به کتابخانه عمومی در متن قانون برنامه پنجم توسعه ذیل ماده ۷ شده است: «دولت به منظور زنده و نمایان نگه‌داشتن اندیشه دینی و سیاسی و سیره عملی حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری و برجسته کردن نقش آن به‌عنوان یک معیار اساسی در تدوین الگوی توسعه اسلامی - ایرانی و سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ها و تسری آن به مجموعه ارکان نظام، از انجام پژوهش‌ها و مطالعات بنیادی و کاربردی در عرصه فرهنگ‌سازی، آموزشی و تأسیس رشته‌های تخصصی لازم با تکیه بر علوم، فناوری و بهره‌گیری مناسب از ظرفیت دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی و پایان‌نامه‌های دوره‌های تحصیلات تکمیلی با موضوعاتی مرتبط با حضرت امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری، انقلاب اسلامی، دفاع مقدس و ایثار و شهادت در داخل و خارج از کشور و تجهیز کتابخانه‌های عمومی کشور و کتابخانه‌های معتبر خارجی به آثار منتشرشده در این زمینه، در قوانین بودجه‌های سنواتی حمایت مالی می‌نماید».

در متن قانون برنامه ششم توسعه، عبارت کتابخانه عمومی به کاربرده نشده، اما عبارت کتابخانه روستایی که در واقع زیرمجموعه‌ای از کتابخانه عمومی به حساب می‌آید ذیل بخش ۱۷ (فرهنگ، هنر و ورزش) و در قالب ماده ۹۲ به این صورت آمده است: «به منظور ارتقاء، تعالی، مقاوم‌سازی فرهنگی، بسترسازی فرهنگی و دستیابی به سیاست ابلاغی برنامه و اهداف سند چشم‌انداز نظام و اجرای سند مهندسی فرهنگی...، دولت مکلف است تمهیدات لازم را نسبت به توسعه فرهنگ کتاب‌خوانی با اولویت کتابخانه‌های روستایی در مناطق کمتر توسعه‌یافته، بر اساس طرح آمایش سرزمین و نیازهای منطقه‌ای با رویکرد تشویق و جذب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و تعاونی در تولید کتاب و محصولات فرهنگی و سایر کالاهای فرهنگی و هنری فراهم کند و تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه با نرخ رشد سالانه پنج درصد ۵٪ مطابق قانون بودجه سنواتی نسبت به وضعیت موجود در طول اجرای قانون برنامه اقدام نماید».

اما در سایر موارد قطعاً با توجه به رسالت و ویژگی‌های کتابخانه عمومی، بسیاری از گزاره‌های استخراج‌شده توسط کتابخانه‌های عمومی پیگیری و اجرا می‌گردد. به عبارت دیگر بسیاری از اهداف فوق به شکل غیرمستقیم از طریق کتابخانه‌های عمومی قابل دستیابی‌اند. از

سوی دیگر بر اساس اطلاعات جدول ۲، مجموع اهداف مرتبط با کتابخانه عمومی که در برنامه پنجم توسعه شناسایی شده بیشتر از برنامه ششم است. این امر نشان از کاهش توجه به کارکردها و اهداف مرتبط با این کتابخانه‌ها در برنامه ششم در مقایسه با برنامه پنجم دارد. همچنین، بر طبق جدول فوق مقوله آموزش و سوادآموزی، با فراوانی ۳۱ بیشترین و مقوله اطلاع‌رسانی با فراوانی ۷، کمترین سهم در اهداف و مأموریت‌های شناسایی شده را به خود اختصاص داده‌اند. در این میان مقوله فرهنگی با فراوانی ۲۹ در بین مقوله‌های اصلی مورد مطالعه رتبه دوم دارد.

اهداف مرتبط با کتابخانه عمومی در سند نقشه جامع علمی کشور نقشه جامع علمی کشور با هدف طراحی راهبردهای مشخص برای اهداف علمی و فناوری، اقتصاد و صنعت در افق چشم‌انداز بیست‌ساله نظام طراحی شده و توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسیده است. در جدول ۳، سه مقوله اصلی به همراه مقوله‌های فرعی (رسالت کتابخانه عمومی) و فراوانی آن‌ها آمده است.

جدول ۳. اهداف مرتبط با کتابخانه عمومی در سند نقشه جامع علمی کشور

فراوانی	مقوله اصلی	مقوله فرعی (رسالت کتابخانه عمومی)
۱۳	آموزش و سوادآموزی	پشتیبانی از آموزش فردی و خودآموزی و نیز تمامی سطوح آموزش رسمی
۱۳		تسهیل آموزش مهارت‌های سواد رایانه‌ای و اطلاعاتی
۱		پشتیبانی و مشارکت در فعالیت‌ها و برنامه‌های سوادآموزی تمام گروه‌های سنی و پایه‌گذاری چنین فعالیت‌هایی در صورت لزوم
۲۷		مجموع
۶	اطلاع‌رسانی	تضمین دسترسی تمام شهروندان به تمام انواع اطلاعات مرتبط با اجتماعاتشان
۲		فراهم کردن خدمات اطلاع‌رسانی کافی به سازمان‌ها و تشکیلات اقتصادی و ذینفعانشان
۸		مجموع
۱	فرهنگی	ایجاد و تقویت عادت‌های خواندن از کودکی
۶		ایجاد فرصت‌های رشد سازنده فردی
۳		برانگیختن تخیل و خلاقیت کودکان و نوجوانان
۴		ترویج آگاهی از میراث فرهنگی، هنردوستی و دستاوردهای علمی و نوآوری‌ها

مقوله اصلی	مقوله فرعی (رسالت کتابخانه عمومی)	فراوانی
	فراهم کردن زمینه تجلی تمامی هنرهای نمایشی	۲
	حمایت از گفتگوی بین فرهنگی و تنوع فرهنگی	۱
	پشتیبانی از فرهنگ شفاهی	۰
مجموع		۱۷
مجموع کل		۵۲

بر اساس جدول ۳ در سند نقشه جامع علمی کشور در مجموع ۵۲ مورد اهداف و مأموریت‌های مرتبط با رسالت کتابخانه عمومی شناسایی شده است؛ اما لازم به توضیح است در متن سند تنها در یک مورد اداره مستقیم به کتابخانه عمومی ذیل راهبرد کلان ۲، اقدام ملی ۳ شده است: «افزایش دسترسی به منابع علمی از طریق گسترش کتابخانه‌های عمومی و مجازی در مناطق مختلف و حمایت از تولید و انتشار این منابع همسو با نظام علم، فناوری و نوآوری کشور».

اما در سایر موارد قطعاً با توجه به رسالت و ویژگی‌های کتابخانه عمومی، بسیاری از گزاره‌های استخراج شده توسط کتابخانه‌های عمومی پیگیری و اجرا می‌گردد. به عبارت دیگر بسیاری از اهداف فوق به شکل غیرمستقیم از طریق کتابخانه‌های عمومی قابل دستیابی‌اند. همچنین، بر طبق جدول فوق مقوله آموزش و سوادآموزی، با فراوانی ۲۷ بیشترین و مقوله اطلاع‌رسانی با فراوانی ۸، کمترین سهم در اهداف و مأموریت‌های شناسایی شده را به خود اختصاص داده‌اند. در این میان مقوله فرهنگی با فراوانی ۱۷ در بین مقوله‌های اصلی مورد مطالعه رتبه دوم دارد.

اهداف مرتبط با کتابخانه عمومی در سند نقشه مهندسی فرهنگی کشور

سند نقشه مهندسی فرهنگی به عنوان یک سند بالادستی منطبق با اصول و ارزش‌های اسلام ناب محمدی (ص)، آرمان‌های انقلاب اسلامی، رهنمودهای رهبر کبیر انقلاب اسلامی امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و اسناد فرادستی مربوط در ده فصل و با همکاری و مشارکت فعال و همه‌جانبه نهادها و مراکز علمی- پژوهشی، محققان و اندیشمندان و کارشناسان حوزه و دانشگاه و دستگاه‌های اجرایی و فرهنگی ذی‌ربط تهیه و

تنظیم گردیده که شورای عالی انقلاب فرهنگی آن را تصویب نهایی رسانید. در جدول ۴، سه مقوله اصلی به همراه مقوله‌های فرعی (رسالت کتابخانه عمومی) و فراوانی آن‌ها آمده است.

جدول ۴. اهداف مرتبط با کتابخانه عمومی در سند نقشه مهندسی فرهنگی کشور

مقوله اصلی	مقوله فرعی (رسالت کتابخانه عمومی)	فراوانی
آموزش و سوادآموزی	پشتیبانی از آموزش فردی و خودآموزی و نیز تمامی سطوح آموزش رسمی	۱۵
	تسهیل آموزش مهارت‌های سواد رایانه‌ای و اطلاعاتی	۵
	پشتیبانی و مشارکت در فعالیت‌ها و برنامه‌های سوادآموزی تمام گروه‌های سنی و پایه‌گذاری چنین فعالیت‌هایی در صورت لزوم	۰
	مجموع	۱۹
اطلاع‌رسانی	تضمین دسترسی تمام شهروندان به تمام انواع اطلاعات مرتبط با اجتماعاتشان؛ فراهم کردن خدمات اطلاع‌رسانی کافی به سازمان‌ها و تشکیلات اقتصادی و ذینفعانشان؛	۱۳ ۳
	مجموع	۱۶
فرهنگی	ایجاد و تقویت عادت‌های خواندن از کودکی	۳
	ایجاد فرصت‌های رشد سازنده فردی	۱۰
	برانگیختن تخیل و خلاقیت کودکان و نوجوانان	۲
	ترویج آگاهی از میراث فرهنگی، هنردوستی و دستاوردهای علمی و نوآوری‌ها	۱۵
	فراهم کردن زمینه تجلی تمامی هنرهای نمایشی	۴
	حمایت از گفتگوی بین‌فرهنگی و تنوع فرهنگی	۴
پشتیبانی از فرهنگ شفاهی	۳	
مجموع	۴۱	
مجموع کل		۷۶

بر اساس جدول ۴ در سند نقشه مهندسی فرهنگی کشور در مجموع ۷۶ مورد اهداف و مأموریت‌های مرتبط با رسالت کتابخانه عمومی شناسایی گردید. در متن سند تنها یک مرتبه اشاره مستقیم به کتابخانه عمومی ذیل راهبرد کلان ۲، اقدام ملی ۳ شده است: «افزایش دسترسی به منابع علمی از طریق گسترش کتابخانه‌های عمومی و مجازی در مناطق مختلف و حمایت از تولید و انتشار این منابع همسو با نظام علم، فناوری و نوآوری کشور». در

بخش‌های دیگری از این سند به موضوعات مرتبطی مانند توسعه و ترویج فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی، افزایش سرانه مطالعه، تبدیل مطالعه و کتاب‌خوانی به فرهنگ عمومی و تقویت فرهنگ مطالعه مفید و هدفمند و توسعه و تقویت زیرساخت‌ها و مراکز تولید و توزیع کتاب و مطبوعات ... پرداخته شده اما از کتابخانه عمومی نام برده نشده است. در سایر موارد قطعاً با توجه به رسالت و ویژگی‌های کتابخانه عمومی، بسیاری از گزاره‌های استخراج شده توسط کتابخانه‌های عمومی پیگیری و اجرا می‌گردد. به عبارت دیگر بسیاری از اهداف فوق به شکل غیرمستقیم از طریق کتابخانه‌های عمومی قابل دستیابی‌اند. همچنین، بر طبق جدول فوق مقوله فرهنگی، با فراوانی ۴۱ بیشترین و مقوله اطلاع‌رسانی با فراوانی ۱۶، کمترین سهم در اهداف و مأموریت‌های شناسایی شده را به خود اختصاص داده‌اند. در این میان مقوله آموزش و سوادآموزی با فراوانی ۱۹ در بین مقوله‌های اصلی مورد مطالعه رتبه دوم دارد.

اهداف مرتبط با کتابخانه عمومی در سیاست‌های کلی سند اقتصاد مقاومتی کشور مقام معظم رهبری با هدف تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا ابلاغ کردند. ایشان تأکید کردند که اقتصاد مقاومتی خواهد توانست الگویی الهام‌بخش از نظام اقتصادی اسلام را عینیت بخشد و زمینه و فرصت مناسب را برای نقش‌آفرینی مردم و فعالان اقتصادی در تحقق حماسه اقتصادی فراهم کند.

در جدول ۵، سه مقوله اصلی به همراه مقوله‌های فرعی (رسالت کتابخانه عمومی) و فراوانی آن‌ها آمده است.

جدول ۵. اهداف مرتبط با کتابخانه عمومی در سیاست‌های کلی سند اقتصاد مقاومتی کشور

مقوله اصلی	مقوله فرعی (رسالت کتابخانه عمومی)	فراوانی
آموزش و سوادآموزی	پشتیبانی از آموزش فردی و خودآموزی و نیز تمامی سطوح آموزش رسمی	۲
	تسهیل آموزش مهارت‌های سواد رایانه‌ای و اطلاعاتی	۰
	پشتیبانی و مشارکت در فعالیت‌ها و برنامه‌های سوادآموزی تمام گروه‌های سنی و پایه‌گذاری چنین فعالیت‌هایی در صورت لزوم	۰
مجموع		۲

مقوله اصلی	مقوله فرعی (رسالت کتابخانه عمومی)	فراوانی
اطلاع‌رسانی	تضمین دسترسی تمام شهروندان به تمام انواع اطلاعات مرتبط با اجتماعاتشان؛	۳
	فراهم کردن خدمات اطلاع‌رسانی کافی به سازمان‌ها و تشکیلات اقتصادی و ذینفعانشان؛	۳
	مجموع	۶
فرهنگی	ایجاد و تقویت عادت‌های خواندن از کودکی	۰
	ایجاد فرصت‌های رشد سازنده فردی	۰
	برانگیختن تخیل و خلاقیت کودکان و نوجوانان	۱
	ترویج آگاهی از میراث فرهنگی، هنردوستی و دستاوردهای علمی و نوآوری‌ها	۲
	فراهم کردن زمینه تجلی تمامی هنرهای نمایشی	۰
	حمایت از گفتگوی بین‌فرهنگی و تنوع فرهنگی	۲
پشتیبانی از فرهنگ شفاهی	۰	
مجموع	مجموع	۵
مجموع کل		۱۳

بر اساس جدول ۶ در سیاست‌های کلی سند اقتصاد مقاومتی کشور در مجموع ۱۳ مورد اهداف و مأموریت‌های مرتبط با رسالت کتابخانه عمومی شناسایی گردید. لازم به توضیح است که با توجه به کیفی بودن سیاست‌های کلی، از سازمان یا نهاد خاصی در متن نام برده نشده است اما بسیاری از اهداف مرتبط شناسایی شده به شکل غیرمستقیم از طریق کتابخانه‌های عمومی قابل دستیابی‌اند. همچنین، بر طبق جدول فوق مقوله اطلاع‌رسانی، با فراوانی ۶ بیشترین و مقوله آموزش و سوادآموزی با فراوانی ۲، کمترین سهم در اهداف و مأموریت‌های شناسایی شده را به خود اختصاص داده‌اند. در این میان مقوله فرهنگی با فراوانی ۵ در بین مقوله‌های اصلی مورد مطالعه رتبه دوم دارد.

اهداف مرتبط با کتابخانه عمومی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مبانی نظری سند ملی آموزش و پرورش شامل فلسفه تعلیم و تربیت در جمهوری اسلامی ایران، فلسفه تعلیم و تربیت رسمی عمومی در جمهوری اسلامی ایران و رهنامه نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی در جمهوری اسلامی ایران در جلسه ۸۲۶ شورای عالی آموزش و پرورش مورخ دوم مرداد ۱۳۸۹ تأیید کلی شد و مبنای تمامی سیاست‌گذاری‌ها،

شناسایی اهداف مرتبط با کتابخانه‌های عمومی در اسناد بالادستی ...

برنامه‌ریزی‌ها و تولید اسناد تحولی در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران است. در جدول زیر، سه مقوله اصلی و مقوله‌های فرعی (رسالت کتابخانه عمومی) و فراوانی آن‌ها آمده است.

جدول ۶. اهداف مرتبط با کتابخانه عمومی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

فراوانی	مقوله اصلی	مقوله فرعی (رسالت کتابخانه عمومی)
۱۸	آموزش و سوادآموزی	پشتیبانی از آموزش فردی و خودآموزی و نیز تمامی سطوح آموزش رسمی
۴		تسهیل آموزش مهارت‌های سواد رایانه‌ای و اطلاعاتی
۳		پشتیبانی و مشارکت در فعالیت‌ها و برنامه‌های سوادآموزی تمام گروه‌های سنی و پایه‌گذاری چنین فعالیت‌هایی در صورت لزوم
۲۵		مجموع
۲	اطلاع‌رسانی	تضمین دسترسی تمام شهروندان به تمام انواع اطلاعات مرتبط با اجتماعاتشان؛ فراهم کردن خدمات اطلاع‌رسانی کافی به سازمان‌ها و تشکیلات اقتصادی و ذینفعانشان؛
۰		
۲		مجموع
۰	فرهنگی	ایجاد و تقویت عادت‌های خواندن از کودکی
۹		ایجاد فرصت‌های رشد سازنده فردی
۵		برانگیختن تخیل و خلاقیت کودکان و نوجوانان
۵		ترویج آگاهی از میراث فرهنگی، هنردوستی و دستاوردهای علمی و نوآوری‌ها
۶		فراهم کردن زمینه تجلی تمامی هنرهای نمایشی
۰		حمایت از گفتگوی بین‌فرهنگی و تنوع فرهنگی
۰	پشتیبانی از فرهنگ شفاهی	
۲۵	مجموع	
۵۲	مجموع کل	

بر اساس جدول ۶ در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در مجموع ۵۲ مورد اهداف و مأموریت‌های مرتبط با رسالت کتابخانه عمومی شناسایی گردید. در متن سند دو مرتبه اشاره مستقیم به کتابخانه عمومی ذیل فصل‌های ۳ و ۷ شده است. در فصل سه ذیل چشم‌انداز مدرسه در چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ آمده است: «دارای تعامل اثربخش با مساجد و دیگر نهادها، مراکز مذهبی و کانون‌های محلی نظیر فرهنگسرا، کتابخانه‌های عمومی و برخوردار

از ارتباط مستمر و مؤثر با عالمان دینی، صاحب‌نظران و متخصصان». در فصل ۷ ذیل هدف عملیاتی ۶ و در راستای تنوع‌بخشی به محیط‌های یادگیری در فرایند تعلیم و تربیت رسمی عمومی، راهکار «ایجاد شبکه‌ای از محیط‌های یادگیری مانند پژوهش‌سراها، اردوگاه‌ها، خانه‌های فرهنگ، کتابخانه‌های عمومی» مطرح شده است.

در بخش‌های دیگری از این سند از کتابخانه به‌طور کلی نام برده و اشاره‌ای به نوع آن نکرده است. در سایر موارد قطعاً با توجه به رسالت و ویژگی‌های کتابخانه عمومی، بسیاری از گزاره‌های استخراج‌شده توسط کتابخانه‌های عمومی پیگیری و اجرا می‌گردد. به‌عبارت‌دیگر بسیاری از اهداف فوق به شکل غیرمستقیم از طریق کتابخانه‌های عمومی قابل دستیابی‌اند. همچنین، بر طبق جدول فوق مقوله‌های آموزش و سوادآموزی و فرهنگی، با فراوانی ۲۵ بیشترین و مقوله اطلاع‌رسانی با فراوانی ۲، کمترین سهم در اهداف و مأموریت‌های شناسایی شده را به خود اختصاص داده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با توجه به مسائلی از قبیل لزوم شناسایی اهداف مناسب برای کتابخانه‌های عمومی در اسناد بالادستی کشور با در نظر داشتن تنوع کارکردها و اهداف کتابخانه عمومی در مقایسه با سایر کتابخانه‌ها و همچنین ظرفیت و جایگاه فرابخشی این کتابخانه در زمینه‌سازی توسعه هر کشور بخصوص نقش و جایگاه بی‌بدیل آن در توسعه فرهنگی و اجتماعی کشور و ضرورت توجه دولت و مسئولان به جایگاه این کتابخانه‌ها در تحقق اهداف آموزشی، اطلاع‌رسانی و فرهنگی کشور و کاهش مسائل و مشکلات این کتابخانه‌ها در زمینه‌های گوناگون، به رهگیری اهداف مرتبط با این کتابخانه‌ها در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران و برنامه‌های پنجم و ششم توسعه، سند نقشه جامع علمی کشور، سند نقشه مهندسی فرهنگی کشور، سند اقتصاد مقاومتی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش از یک سو و تعیین جایگاه کتابخانه عمومی در اسناد فوق از سوی دیگر پرداخت.

در میان اهداف و مأموریت‌های شناسایی شده برای کتابخانه‌های عمومی در متن اسناد بررسی شده تنها ۵ مرتبه به‌طور مستقیم به کتابخانه عمومی اشاره شده است، این در حالی

است که بسیاری از اهداف و راهبردهایی که به‌ویژه در بخش‌های فرهنگی و آموزشی اسناد بالادستی تعریف شده‌اند در حقیقت همان اهداف و وظایفی است که از طریق کتابخانه‌های عمومی قابل دستیابی‌اند و بسیاری از آن اهداف توسط کتابخانه‌های عمومی پیگیری و اجرا می‌شوند.

واضح است کتابخانه عمومی در میان سایر کتابخانه‌ها، جایگاه ویژه‌ای در جامعه دارد. از یک‌سو در صف اول تماس با آحاد جامعه قرار دارد و از سوی دیگر در دولت مدرن نقش یک قلمرو عمومی را برای پر کردن شکاف دولت-ملت و کم‌رنگ ساختن پیامدهای دیوان‌سالاری (پوروکراسی) ایفا می‌کند. لذا کتابخانه عمومی می‌تواند به‌عنوان حلقه واسط میان افراد جامعه و سازمان‌های مختلف در تحقق اهداف و مأموریت‌های مرتبط با رسالت خود نقش مؤثری داشته باشد و اقدامات لازم در جهت عملیاتی شدن آن اهداف توسط کتابخانه‌های عمومی طراحی و اجرا شود.

با تحلیل محتوای سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ مشخص شد که این سند برای توسعه فرهنگی اهمیت ویژه‌ای قائل شده است و به‌تبع آن با تأکید و توجه خاص بر اهداف و مأموریت‌های مرتبط با کتابخانه‌های عمومی (جدول ۱)، به‌صورت غیرمستقیم، نقش و جایگاه مهمی برای کتابخانه‌های عمومی در نظر گرفته است؛ بنابراین با توجه به تحلیل محتوای اسناد بررسی‌شده، توجه بیشتر دولت و مسئولان نسبت به نقش و پتانسیل کتابخانه عمومی در قوانین و مصوبات فرهنگی و اجتماعی ضروری است. همچنین از آنجایی که بیشتر اهداف و مأموریت‌های شناسایی شده در اسناد بالادستی در مقوله‌های آموزش و سوادآموزی و فرهنگی می‌باشند، پیشنهاد می‌شود در تهیه و تصویب قوانین و مصوبات به‌ویژه در زمینه‌های آموزش و فرهنگ، توجه جدی به جایگاه و رسالت کتابخانه عمومی شود. همچنین از سوی دیگر سازمان‌های متولی کتابخانه‌های عمومی از جمله نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، شهرداری‌ها و مساجد می‌بایست با در نظر گرفتن رسالت کتابخانه عمومی (مقوله‌های فرعی) و فراوانی بیشتر حوزه‌های آموزش و سوادآموزی و فرهنگی توجه کافی به طراحی و پیاده‌سازی برنامه‌ها و خدمات خود در راستای تحقق مقوله‌های آموزش و سوادآموزی مبذول نمایند.

سخن آخر اینکه در بخش توسعه آموزشی و فرهنگی می‌توان برای کتابخانه‌های عمومی نقشی زیربنایی قائل شد، بدین معنا که از طرفی کتابخانه‌های عمومی به حمایت همه‌جانبه دولت‌ها نیاز دارند تا بتوانند به وظایف خود در حوزه‌های مربوط عمل کنند و از سوی دیگر هر چه این نهاد موفق‌تر و مستحکم‌تر در جامعه عمل کند در بهبود توسعه فرهنگی و آموزشی جامعه گام‌های مؤثرتری برداشته خواهد شد.

منابع

- ابرامی، هوشنگ (۱۳۷۹). شناختی از دانش‌شناسی. به کوشش رحمت‌الله فتاحی. تهران، کتابدار.
- احمدی، زهرا (۱۳۸۸). نقش کتابخانه‌های عمومی و آموزشگاهی در گسترش فرهنگ مطالعه. قابل‌دسترس در www.sociallib.blogfa.com/post.aspx
- اشرفی‌ریزی، حسن (۱۳۸۳). درآمدی بر مطالعه و نقش خدمات ویژه کتابخانه‌های عمومی در توسعه فرهنگ مطالعه، تهران: چاپار.
- امیدی‌فر، سیروس، خمسه، اصغر (۱۳۸۷). نقش کتابخانه‌ها در توسعه فرهنگی. شیرازه، سال اول شماره ششم. <http://www.nlai.ir/default.aspx?tabid=1438>
- بیرانوند، علی، نیک‌کار، ملیحه (۱۳۹۱). کتابخانه‌های عمومی و توسعه فرهنگی تهران، چاپار
- پیتمن، جان (۱۳۹۶). کتابخانه‌های عمومی و عدالت اجتماعی. ترجمه علی حسین قاسمی. تهران: چاپار
- تبریزی، منصوره (۱۳۹۳). تحلیل محتوای کیفی از منظر رویکردهای قیاسی و استقرایی. فصلنامه علوم اجتماعی. ۶۴(۶۴)، ۱۱۴-۱۲۰.
- جعفری باقی آبادی، سمیه (۱۳۸۹). بررسی مقایسه‌ای اثربخشی کتابخانه‌های عمومی شهر تهران وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور و سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده مدیریت و اقتصاد.
- حریری، نجلا (۱۳۸۵). اصول و روش‌های پژوهش کیفی. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

خامنه‌ای، علی (۱۳۹۲). سیاست‌های کلی سند اقتصاد مقاومتی کشور. مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام و مجلس شورای اسلامی. قابل دسترس در

farsi.khamenei.ir

خدمات کتابخانه‌های عمومی رهنمودهای ایفلا/یونسکو (۱۳۸۶). ترجمه علی شکویی.

تهران: چاپار.

دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۰). سند تحول بنیادین آموزش و پرورش.

دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۸۹). نقشه جامع علمی کشور.

دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۲). نقشه مهندسی فرهنگی کشور.

دیانی، محمدحسین (۱۳۸۴). روش‌های تحقیق در کتابداری. تهران: چاپار.

سند برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۰-۱۳۹۴.

تهران: سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۹۰.

سند برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۵-۱۳۹۹.

تهران: سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۹۵.

سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی.

قانون تأسیس و نحوه اداره کتابخانه‌های عمومی کشور (۱۳۸۴). تدوین محمدرضا آشنایی.

مشهد: مدیریت کتابخانه‌های عمومی خراسان رضوی.

لی پائو، میراندا (۱۳۷۸). مفاهیم بازیابی اطلاعات. ترجمه اسدالله آزاد و رحمت‌الله فتاحی.

مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.

مزینانی، علی (۱۳۷۹). کتابخانه و کتابداری. تهران: سمت.

محمد بیگی، فاطمه (۱۳۸۷). ارزیابی کیفیت خدمات کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد

کتابخانه‌های عمومی کشور شهر قزوین با استفاده از ابزار *Libqual*. پایان‌نامه

کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم

انسانی.

مکتبی فرد، لیلا (۱۳۸۵). نقش کتابخانه‌های عمومی در تحقق اهداف فرهنگی برنامه‌های

توسعه‌ای ایران ۱۳۶۸-۱۳۸۳، فصلنامه کتاب؛ دوره هفدهم، ش. دوم، ص ۶۵-۸۹.

یوسفی، حمیدرضا (۱۳۸۷). نقش کتابخانه‌های عمومی در پژوهش. قابل‌دسترس در:

<http://inlib.mihanblog.com/post/295>

IFLA public library service Guidelines (2010). Ed. by Christie Koontz and Barbara Gubbin. [e-book]. <https://www.degruyter.com/view/product/43971>

Young-seok Kim, Louise Cooke, (2017) "Big data analysis of public library operations and services by using the Chernoff face method", Journal of Documentation, Vol. 73 Issue: 3, pp.466-480, <https://doi.org/10.1108/JD-08-2016-0098>